

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2019: 45; 124–135 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2019.45.9993>

УДК 070.1:821.161.2-1/-9.02(477.83/.86-11)]“192/193”

ПРЕСА УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ НАПРЯМІВ І УГРУПОВАНЬ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (20–30-і РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ) Частина 1

Степан Кость

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Ген. Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: skost_@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6566-5503>

У статті проаналізовано діяльність преси літературних напрямів і угруповань 20-30-х років ХХ століття. Зокрема, автор виокремлює такі літературні напрями в літературно-му процесі Східної Галичини міжвоєнної доби: націоналістичний, католицький, модерністський і радянфільський. Також з'ясовано роль радянфільських видань – це «Вікна» (1927-1933), «Альманах лівого мистецтва» (1931), «Нові шляхи» (1929-1933), «Критика» (1933). Автор не вважає ці видання українськими, оскільки їх фінансувала Москва, вони пропагували ідеї й концепції, що були ворожими українській національній ідеї.

Ключові слова: історія української преси, історія української літератури, Східна Галичина 20-30-х років ХХ ст.

Вступ. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. засвідчили наявність потужної суспільної, інтелектуальної, духовної енергії в народі, який століттями чекав сподіваної волі. Цей народ, який знову відчув смак державності й незалежності, уже не можна було повернути до стану етнографічної маси. Українці у Сх. Галичині, переживши гірку мить поразки, знову взялися до праці в усіх сферах життєдіяльності. У підрадянській Україні, пам'ятаючи про могутній опір українського суспільства, особливо села, комуністичним ідеям, більшовики вдалися до тактичного маневру і погодилися з т.зв. «українізацією», але не лише вона спричинилася до потужних протуберанців духовної енергії в літературному житті, бо появилися десятки і сотні талановитих письменників – тих, хто згодом, у роки антиукраїнського терору, стане розстріляним відродженням. Духовним піднесенням був позначений і літературний процес у Галичині. Він не був таким потужним у кількісному вимірі, але багатшим у сенсі естетичному і навіть психологічному, і тут виразніше простежувалася й ідейно-світоглядна диференціація.

Літературний процес у Галичині міжвоєнного періоду (а це різноманітні течії й угруповання, що сповідували свої ідейні й естетичні кредо, це наявність досить розгалуженої системи періодичних видань, що відображали ідейні й естетичні програми цих течій) давно уже привернув увагу дослідників.

У 20-30-х роках появлялися публікації Д. Донцова, М. Гнатишака, Ю. Липи, М. Мухина, Б. Кравцева, Є. Ю. Пеленського, що стосувалися українського літературного життя. Публікації Д. Донцова, наприклад, мали суто публіцистичний характер. 1930 року автор знаменитого «Націоналізму» видав їх окремою книгою під назвою «Наша доба й література». Публіцистичність статей Д. Донцова не применшувала їхнього методологічного значення, бо його міркування про призначення літератури, про стиль доби і людини, про «трагічний оптимізм» як своєрідну естетичну програму ще й сьогодні не втратили актуальності.

Формулювання проблеми. Обмежений обсяг статті не дає змоги детально проаналізувати ні своєрідні погляди Д. Донцова на літературу й літературний процес того часу, як і цікаву розвідку М. Гнатишака «Нова українська лірика в Галичині на тлі західноукраїнської модерної поезії», працю Є. Ю. Пеленського «Сучасне західноукраїнське письменство», працю Ю. Липи «Бій за українську літературу», ні багато інших літературознавчих чи літературно-критичних публікацій Є. Маланюка, Б. Кравцева, О. Ольжича, О. Теліги, Т. Коструби. Серед учених діаспори про західноукраїнську літературу писали Г. Костюк, Р. Рахманний, М. Степняк, В. Державин. Як факт історіографії питання треба констатувати наявність праць у дослідників західноукраїнської літератури міжвоєнної доби у радянські часи. Вагомий внесок у дослідження західноукраїнського літературного процесу зробили сучасні дослідники. Безперечно, у першу чергу треба назвати праці М. Ільницького [6].

Аналіз літературного процесу означеного періоду в Галичині буде непродуктивним, якщо ми оминемо увагою ті періодичні видання, що були трибуною тієї чи іншої літературної течії, засобом формування чи відображення певних ідейних та естетичних засад. Річ у тім, що наявність відповідних друкованих органів у кожній сфері життєдіяльності була не просто характерною, а принциповою ознакою українського національного життя (у цьому випадку йдеться про Східну Галичину), бо кожна сфера життєдіяльності українців була представлена іноді навіть не одним чи кількома друкованими періодичними виданнями. Усвідомлення своїх досягнень і потенційних можливостей не лише в економічній, політичній сферах, але й у сфері культури допомагало долати важкі морально-психологічні наслідки недавньої поразки і втрати державності, уникнути комплексу меншовартості у зв'язку з цим. Ось чому наявність преси відповідних напрямів була обов'язковим елементом суспільно-політичного і духовного життя українців Галичини, це свідчило про повноту їхнього життя. Українське суспільство в міжвоєнній Галичині – це вже не були ті «рорі і шлорі», як про них презирливо висловлювалися шовіністично зорієнтовані кола польського суспільства середини ХІХ ст. Це було порівняно добре структуроване суспільство, що усвідомлювало себе як нація, яка втратила державність і стала поневоленою, але не недержавною, яка утверджується в кожній сфері буття, яка вірить у своє майбутнє. Не була винятком і літературно-мистецька діяльність.

На відміну від довоєнного, літературне життя міжвоєнного періоду ще більше урізноманітнилось. Це можна пояснити як внутрішніми законами розвитку літературного процесу, еволюцією естетичних поглядів кожного окремо взятого митця (а це процес, що залежить не лише від впливу зовнішніх чинників, тобто суспільно-політичних), так і певними ідейно-концептуальними засадами, що певною мірою теж зумовлювали характер і зміст творчості.

Мету цієї статті ми вбачаємо в тому, щоб виокремити найважливіші літературні течії й угруповання, з'ясувати основні моменти їхніх естетичних і політичних програм і показати роль преси в літературному процесі загалом і в діяльності кожної літературної течії зокрема.

Виклад матеріалу. Формально першим повоєнним літературним виданням на теренах Сх. Галичини був журнал «Визволення» (1921), що його видавав Д. Кренжаловський, але оті кілька чисел (дев'ять), що появилися, свідчили радше про бажання відновити функціонування української преси, що її заборонила польська влада, захопивши Львів, ніж про презентацію певного літературного напрямку.

Таким виданням став журнал «Митуса» (1922). Це було перше літературне об'єднання, до якого входили В. Бобинський, Р. Купчинський і П. Ковжун (це склад редакційного комітету). На його сторінках друкувалися галицькі і наддніпрянські письменники. М. Ільницький зазначає, що в стильовому плані «митусівці» були послідовниками «молодомузівців», орієнтуючись на символістську поетику, гіперболізуючи ліричного героя, опоетизовуючи страждання. Проте дався взнаки і трагічний досвід світової війни, і поразка визвольних змагань. Ці обставини переакцентували «молодомузівський мотив страждання як культу песимізму від позачасовості й космічного болю на реальний ґрунт, конкретні історичні обставини» [7, с. 103].

Дослідники цього періоду української літератури вказують на використання в середовищі «митусівців» символістської естетики О. Олеся, М. Вороного, «молодомузівців», але особливо стилістики символізму тих молодих українських поетів Наддніпрянської України (П. Тичини, М. Рильського, Д. Загула, О. Слісаренка та інших), які починали свій літературний шлях. Проте однозначно стверджувати, що «митусівці» обмежилися лише символістською стилістикою, було б не цілком слушно. Якщо вимога «мистецтва для мистецтва» й не була визначальною для творчості «митусівців», то бажання духовного об'єднання з наддніпрянськими поетами (проте не з усіма!) було помітним. На нашу думку, в публікаціях тих чотирьох чисел «Митуси» простежується вплив й іншої стильової течії, що знайшла своє відображення в німецькій літературі ще перед світовою війною. Йдеться про експресіонізм. Але експресіоністські мотиви і засоби притаманні і новелам В. Стефаніка, згодом ще яскравіше ці мотиви проявилися в поезіях Т. Осьмачки, поета з під російської України. «Митусівці» лише позначили цю стильову тенденцію, але не розвинули її. А свідченням того, що «митусівці» не обмежувалися поетикою символізму, є стаття В. Бобинського «Від символізму – на нові шляхи» (ч. 1-3 «Митуси» за 1922 р.). У цій статті В. Бобинський зазначав, що символізм не є ексклюзивною формою поезії, що це тільки перехідний етап. Але за футуристами як «людьми минулого», він теж не бачив майбутнього, футуризм, на його думку, не відповідав вимогам сучасності. В. Бобинський обґрунтовував думку про потребу нового мистецтва, що тісно пов'язане з життям, про потребу створення здорового мистецтва не для себе як самоцілі, а для всіх. Розвиток нового мистецтва, потребу якого обґрунтовував В. Бобинський, пішов згодом кількома шляхами: войовничість, пасіонарність, наступальність, потужна енергетика стали визначальними рисами донцовської концепції літератури, а формальні пошуки були характерними для т.зв. ліберально-модерністського напрямку в західноукраїнському літературному процесі. В. Бобинський у статті «Літературне життя по той бік Збруча» (1923) не випадково зазначав: «Згуртування «митусівців», не применшуючи вартості індивідів, як згуртування не мало ніякої

життєвої рації. Замало розмаху було в його членів, щоб зробити революцію в мистецтві, забагато різниць у власних поглядах кожного окремого члена на шляхи й завдання праці митця... З хвилиною появи на галицькому ґрунті політичного конкістадора псевдобуржуазної реакції, що для своєї мети зручно використовує фірму старого «Літературно-наукового вісника» – «митусівці» попадають на звичайну для «молодих» хворобу – ностальгію за патентом на «справжнього», визнаного поета. За тим пішло роз'єднання» [3, с. 451].

На той час В. Бобинський уже був «заражений» радянським фільмом, а політичні настрої неминуче впливали і на його естетичні смаки й оцінки. А з появою «ЛНВ» і перших праць Д. Донцова на початку 20-х років («Підстави нашої політики» у 1921 р., «Поетка українського рідорджіменту» у 1922 р., «Націоналізм» у 1926 р.) можна вести мову про нову концепцію літератури (так само як Д. Донцов першим серед українських публіцистів порушив питання про необхідність виховання українця нового типу – не сентиментального, не замріяного, не романтичного, а безкомпромісного, рішучого, вольового, незламного борця за українську ідею).

У червні 1922 року вийшло друком перше число «Літературно-наукового вісника». Багато хто з істориків преси вважає (Ю. Шаповал, наприклад), що це був відновлений «Літературно-науковий вісник» часів І. Франка і М. Грушевського, одне із кращих видань в історії української преси. На нашу думку, це помилковий погляд – було «відновлено» лише назву, прагнучи використати високий авторитет попередника. Але кошти на видання нового «ЛНВ» дала Українська військова організація, а головним редактором було призначено Д. Донцова з ініціативи полковника Є. Коновальця, керівника УВО. «ЛНВ» став речником націоналістичного руху, що зароджувався на західноукраїнських землях. На появу цього видання українська громадськість зреагувала відразу. Є. Маланюк писав з цього приводу: «Таборовий період нашого видання несподівано – і вже навкі – розколовся на дві частини: до «Літературно-наукового вісника» і після ЛНВ. Жили ми вже потім очікуванням свіжого числа цього журналу» [9, с. 375].

Річ у тім, що М. Грушевський, який наприкінці XIX – на початку XX ст. реформував видавничо-журналістський процес у Галичині, в основу його формування поклав принцип міжпартійності (у цьому з ним був повністю солідарний і І. Франко). Д. Донцов започаткував видання (це спочатку «ЛНВ», а потім «Вісник»), яке упродовж міжвоєнної доби було речником націоналістичних ідей. «ЛНВ» ставив собі за мету «вирвати нашу національну ідею з хаосу, в якому вона грозить згинутися, очистити її від сміття і болота, дати їй яскравий виразний зміст, зробити з неї стяг, коло якого б гуртувалася б ціла нація, – ось завдання, до розв'язання котрого, разом з іншими, хоче причинитися і відновлений Л. Н. Вісник», – так мовиться у програмній редакційній статті «Наші цілі» у першому числі «ЛНВ» за 1922 р. [11, с. 1-5]. Важливий чинник утвердження національної ідеї Д. Донцов убачав у розвитку культури: «Ренесанс ... культурного життя у нас, піднесення поваги духовної культури – в усіх її областях – уважаємо за невідкладну передумову нашого національного відродження» [11, с. 4]. Ще один важливий момент, що стосувався духовних і світоглядних орієнтирів: Д. Донцов орієнтувався на європейську культуру і заявляв про прагнення «стрияти з себе останки східної культури» [11, с. 5].

Конкретніше свій погляд на літературу Д. Донцов висловив у статті «Криза нашої літератури» (Кн. 4 «ЛНВ» за 1923 р.). Кризу української літератури Д. Донцов

констатував по обидва боки кордону (йдеться про кордон, який розмежував українські етнічні землі). Ця криза полягала в тому, що українській літературі, на думку Д. Донцова, не вистачало внутрішньої енергетики, сили, великої віри, великої самопошвяти, великої любові, пафосу аж до «богохульства» Шевченка, волі до життя, трагічності. Ось чому Д. Донцов і зробив висновок про те, що наша література хвора, а одна із причин цієї хвороби – в декадентському розумінні краси, виробленому віками рабства і занепадом всякої активності нації, цю хворобу можна вилікувати, бо бацили ще не знищили організму нації, вони йому чужі, оскільки культ сентиментального квієтизму не лежить у традиції нації, ці традиції треба відновити. Саме тому Д. Донцов закликав читати Шевченка і Лесю Українку, енергійну мову І. Вишенського або думи з XVII ст.

На перших порах «ЛНВ» друкував твори уже відомих письменників – В. Стефаника, О. Кобилянської, Марка Черемшини, Б. Лепкого, В. Пачовського, П. Карманського, В. Самійленка, С. Черкасенка. Редакція віддавала, радше, належне їхньому талантові, ці поети зв'язували минуле і сучасне. Проте «ЛНВ» на чолі з Д. Донцовим прагнув бачити інших героїв, інші настрої, навіть іншу, більш сучасну, художньо-образну структуру. Частково це зробило «стрілецьке» покоління, тобто ті, хто брав участь у світовій війні, згодом у визвольних змаганнях. Відтак на сторінках можна було прочитати твори О. Бабія, Р. Купчинського, Ю. Шкрумеляка та ін.

Романтика визвольних змагань не була єдиною і визначальною тематикою літературної частини журналу. Була й історична проблематика, і селянська – традиційні для української літератури, але почала розвиватися і урбаністична, яка ще з початку століття несміливо утверджувалася в українській літературі.

Аналіз літературної частини «ЛНВ» перших років існування (майже до кінця 20-х років XX ст.) засвідчує, що ні та група літераторів, яка орієнтувалася на націоналістичну ідеологію Д. Донцова, ні літератори, що сповідували інші суспільно-політичні ідеї, не дійшли до вершин майстерності, як і не змогли відповісти на виклики доби. Д. Донцов лише частково мав рацію, коли загальну кризу української літератури намагався пояснити естетикою декадансу, якою була пронизана література. Потрібні були нові постаті, які не лише утверджували б ідею й дух боротьби, вартості й настрої нового націоналістичного світогляду, але були б водночас і талановитими. Це стало фактом із появою в «ЛНВ» творів Є. Маланюка, О. Ольжича, Ю. Клена, О. Теліги, Л. Мосендза, Ю. Липи. Це ті, кого Д. Донцов назвав «трагічними оптимістами» в однойменній статті, надрукованій у січневому числі «Вістника» за 1936 р. Власне у статті «Трагічні оптимісти» викладено суть творчої і світоглядної позиції тих літераторів, які гуртувалися навколо «ЛНВ» і «Вістника». Д. Донцов писав: «Маланюк, Клен, Теліга, Мосендз, Ольжич – і ще один чи двох – ось ті трагічні оптимісти, які узріли красу в героїці, в тім, в чім в нас не бачили її від часів авторів «Заповіту» і «Одержимої»; які певним рухом – відкинули геть від себе те, що досі вважалося красою: «трагізм» без оптимізму – що є безсилим скиглінням, і «оптимізм» без трагізму – що є оманюю слабих. ... Як поети (і тому тільки про них, а не про інших тут пишу) – вони стали авангардом, сильним і відважним, нового мистецтва. Вони були тими, що принесли благословенство життю в його найстрашніших виглядах, що в сназі формування, «п'янки і завзяті» – знайшли відвічне джерело гарного...» [4, с. 284].

«Трагічні оптимісти» показали нового героя – людину чину, готову до безкомпромісної боротьби, до самопожертви, людину, для якої понад усе – віра в Україну, в її славу й історичне призначення. Зрозуміло, це не означає, що «ЛНВ» і «Вістник» друкували лише їхні твори. (Зрештою, Ю. Липа згодом дуже гостро полемізував із Д. Донцовим, він приєднався до літературного середовища, що гуртувалося навколо журналів «Тризуб» і «Ми»). Так, на сторінках «Вістника» було надруковано роман У. Самчука «Кулак», ще раніше, упродовж 20-х років, під час т.зв. «українізації», «ЛНВ» друкував твори поетів підрадянської України (під рубрикою «З наддніпрянської поезії») – М. Зерова, М. Рильського, В. Сосюри, П. Филиповича. Проза була представлена іменами Б. Антоненка-Давидовича, Остапа Вишні, П. Панча, М. Хвильового.

Не оминув увагою «ЛНВ» і літературну дискусію в Україні 1925-1928 років. Йдеться, зокрема, про знакові цикли памфлетів М. Хвильового («Камо грядеш», «Думки проти течії», «Апологети писаризму») і статтю «Україна чи Малоросія?». В огляді «Буряне поліття (1917-1927)», надрукованому в кн. 4 «ЛНВ» за 1927 р., Є. Маланюк так оцінював ці публікації: «Цей виступ в умовах ССРСР і спеціально в умовах літературного життя, – був все-таки виявом неабиякої мужності, а що важніше – мужності національної... Хвильовий є Українець нового, революційного гарту.

А в своїх памфлетах, як таких, і новій (в українській літературі) літературній формі, з нашого погляду, вперше по 1917 році явлена українська особистість, – ще не сформована, ще в ембріональній стані, ще покалічена, але покалічена лише механічно, але не психологічно». І ще одна цитата з цього огляду: «Хвильовий же, чи вірніше хвильовізм, як явище і явлення, – ознака того, що й інтелігентська свідомість починає набирати на Україні рис селянської свідомості». Варто звернути увагу на те, що Є. Маланюк 1) відзначає саме національну мужність М. Хвильового; 2) саме українське селянство було носієм національного коду (саме тому Сталін і російський більшовизм згодом нищили голодомором спочатку селянство, а потім розстрілювали й інтелігенцію). Зазначимо, що Є. Маланюк, невисоко оцінив результати цієї літературної дискусії («гора породила мишу»).

Помітне місце на сторінках «ЛНВ» і «Вістника» посідали переклади із зарубіжної літератури. Промовистий факт: були такі числа і навіть періоди, коли в «ЛНВ» і «Вістнику» було більше перекладних творів (але це були художні твори), ніж творів української літератури.

Ідейно-концептуальні засади нового мистецтва, літератури покоління, яке сповідувало або поділяло націоналістичні погляди, формував Д. Донцов, який регулярно звертався до літературознавчої проблематики («Криза української літератури» у ч. 4 «ЛНВ» за 1924 р., «До старого спору (дискусія на тему нашої культурної приналежності)» у ч. 6 за 1924 р., «Крок вперед» у ч. 10 за 1926 р., «Невільники доктрини» у ч. 9 за 1928 р., «Сансара» у ч. 2 за 1928 р., «Росія чи Європа?» у ч. 1 за 1929 р., «Криве дзеркало української літератури» у ч. 10 за 1929 р., «Естетика декадансу» у ч. 9 за 1930 р., «Наше літературне гето» у ч. 1 за 1932 р.; у «Вістнику» – «Санчо Панса в літературі і життю» у кн. VII-VII за 1934 р., «Трагічні оптимісти» у кн. I за 1936 р.). Щоправда, треба зауважити, що це були не суто літературознавчі публікації, а, безперечно, публіцистичні роздуми з приводу різноманітних проблем функціонування української літератури на новому витку української історії.

Погляди «митусівців» не вписувалися в світоглядну й мистецьку концепцію Д. Донцова і його молодих послідовників, але їхні спроби знайти нові шляхи в мистецтві не зникли безслідно. Так, у листопаді 1924 р. Я. Цурковський, молодий львівський поет, почав видавати журнал «Наука і письменство». Оскільки в журналі зібралися молоді поети, що мали різні мистецькі погляди, то й не дивно, що появилось лише одне число журналу. Проте Я. Цурковський у 1927 р. створив літературне угруповання під чудернацькою назвою «Інтебмовсегії» (Інтелектуальний блок молоді всеукраїнської генерації) – ця група почала видавати часопис «Літературні вісти: місячник літературно-мистецької критики, інформації і полеміки». «Літературні вісти» прагнули сконсолідувати нові творчі сили в течію, що мала обновижити життєві сили народу, заржавілі з браку руху й імпульсу, як було зазначено у вступній статті. «Інтебмовсегівців» не влаштувала жорстка і вимоглива донцовська концепція літератури. А з іншого боку, їм забракло таланту, щоб реалізувати свої авангардистські пошуки. Зрештою, нічого оригінального (крім назви) у своїй мистецькій програмі «інтебмовсегівці» не сказали. Це вже раніше зробили як європейські, російські, так і українські футуристи (М. Семенко, наприклад). Одним із важливих понять естетичної програми Я. Цурковського та «інтебмовсегівців» був «цивілізаційний презентивізм» – «... мистецтво, яке відповідає конструктивному зміслові сучасності, мусять організувати життя по лінії удосконалення чоловіка взагалі», як писав один із прихильників нової літературної і мистецької течії [14, с. 9-10]. Молоді поети були досить послідовними у реалізації засадничих тез програми нового напрямку, який вони назвали парафутуризм. Не варто недооцінювати формалістичних пошуків «інтебмовсегівців», бо ці пошуки теж потрібні були в літературно-мистецькому дискурсі. Зрештою, мали рацію вони і в тому, що в умовах нової цивілізації зображення людини вимагає нових стилістичних засобів, що заперечували описовість, патетику, сентиментальність (таку органічну для української літератури). Не поривали вони і з традиціями, бо вважали мистецтво «альфою регенерації народу». Але західноукраїнський парафутуризм не відбувся. Поява у цій течії старшого за віком і справді талановитого О. Туряньського була радше винятком. Рівноцінного йому за талантом літератора серед «інтебмовсегівців» не було. Крім цього, українська галицька громадськість і навіть творча інтелігенція не були готові до сприйняття модерністських спроб – все ще домінували ідейно-світоглядні концепти у ставленні до літературного процесу, та й сам процес був чітко структурований, а тому і націоналістичний «Літературно-науковий вістник», і католицький «Поступ», і радянськільські «Вікна» серйозно молодих авангардистів не сприймали, що відображалось в іронічних, насмішкуватих або й саркастичних реакціях і відгуках. Навіть М. Рудницький, відомий критик і співробітник авторитетного «Діла», якому були близькі модерністські пошуки і експерименти європейської літератури, не підтримав «інтебмовсегівців».

Власне, М. Рудницький був одним із ініціаторів створення ідеологічно не заангажованого мистецтва, т. зв. «ліберального» напрямку. Це був єдиний напрям, що організаційно не сформувався. Не було навіть періодичного видання, навколо якого могли об'єднатися прихильники цього напрямку (двотижневик «Назустріч» почав виходити аж у 1934 р.). Дослідники літературного життя міжвоєнної доби в Галичині вважають, що є кілька принципових ознак, на підставі яких можна визначити певну групу літераторів як «ліберальний» напрям у ліберальному житті того часу: орієнтація на європейське мистецтво, аполітичність, безідейність.

Загалом естетична програма, прагнення прихильників «ліберального» напрямку і розуміння літератури зрозумілі, а іноді навіть і виправдані: позбутися необхідності брати участь у політичних баталіях, протистояти ідеологічній заангажованості, заперечувати прагматичне розуміння літератури, утверджувати такі критерії оцінки літературних творів, що зумовлені природою літератури. Це не була проповідь ідеї «мистецтва для мистецтва», а утвердження органічної за певних суспільних умов ідеї свободи митця. Проте українська історія таких умов ніколи не створила. Література завжди повинна була бути трибуною, речником поневоленого народу, засобом, інструментом тощо. Не були винятком і 20-30-і роки. Навпаки, це був складний період української історії, якщо взяти до уваги лише один регіон – Галичину – і трагічний, якщо йдеться загалом про Україну. Ось чому погляди прихильників ліберального розуміння призначення, функцій, суспільної природи літератури не були популярними серед української громадськості. Як зазначалося, ідеологом і теоретиком «ліберального» напрямку був М. Рудницький, знавець європейської літератури, критик, перекладач. Його заклики до «безідейності», навіть до «безнаціональності» мистецтва спричинилися до бурхливих дискусій. (На нашу думку, саме така дискусія зумовила появу відомої статті митр. А. Шептицького «З філософії культури» на сторінках позапартійного журналу «Наша культура» у 1935р.; А. Шептицький утверджував, власне, необхідність національної культури). Цікаву думку з цього приводу висловив Б. Романенчук: «Як літературний критик М. Рудницький оцінював твори з естетичного погляду, а галицька суспільність бачила літературу очима молодого Івана Франка, який вартість твору оцінював громадською значимістю, тому погляди Рудницького були неприйнятні, але чимало важив і тон його критики, зверхній та легковажний» [13, с. 237].

М. Рудницький багато в чому мав рацію, бо, наприклад, естетичну вартість твору не можна було визначати лише його громадською значимістю чи декларативним утвердженням певної ідеології. Крім цього, полемічні, публіцистично загострені, некомпліментарні оцінки М. Рудницького збуджували, ферментували громадську думку, зокрема в її естетичній площині, що більше, М. Рудницький (як і його брат І. Кедрин) був помітною постаттю в культурному житті галицьких українців – професор Українського таємного університету (1922-1925), перекладач, письменник, автор двох серйозних літературознавчих праць – «Між ідеєю і формою» (1932) та «Від Мирного до Хвильового» (1934), співробітник багатьох українських періодичних видань у Галичині. Важливо, що М. Рудницький відповідав за літературно-критичний розділ «Діла» і був впливовим критиком. Він мав вплив і на журнал «Світ» (1925-1929). У вступній статті (х. 1 за 1925 р.) редакція заявляла, що цей журнал призначений «для найширших кругів», що журнал «крім зразкових уривків зразків українського красного письменства, головню новішої літератури, як також перекладної літератури старатися буде уйняти... сучасне життя на всіх його ділянках». «Лібералізм» журналу проявився в тому, що в ньому друкувалися як письменники «лівої» орієнтації (а докладніше – з радянофільськими симпатіями) – В. Бобинський, В. Крохмалюк, А. Павлюк, М. Ірчан, І. Крушельницький, так і поети-націоналісти – Б. Кравців, Р. Купчинський. Серед інших авторів «Світу» – письменники старшого покоління: Б. Лепкий, В. Пачовський, С. Черкасенко, письменники, що емігрували з Наддніпрянської України: К. Поліщук, Ф. Дудко. Можна сказати, що в ідеологічно-партійницькому плані журнал був дуже відкритий. «Світ»

справляв добре враження і тим, що друкував багато перекладів із європейської літератури (твори Ш. Бодлера, Г. Мопассана, Р. Стівенсона, К. Гамсуна, Е. М. Ремарка, Ю. Тувіма, Ж. Санд, С. Цвейга, Я. Гашека). У цьому відношенні хіба що «ЛНВ» міг суперничати зі «Світом». Це була, безперечно, заслуга М. Рудницького.

У 1927-1928 рр. виходив журнал «Чар-зілля» (спочатку у Львові, згодом у Тернополі), але за типом це було, радше, культурно-освітнє видання.

У Тернополі виходив і журнал «Сяйво» (1930) за редакцією В. Мартиновича. Журнал ставив собі за мету поборювати партійну політику в літературі, вибудовувати українську літературу сучасної доби, але це були лише декларації, творчих зусиль вистачило лише на одне число.

Журнал «Неділя» (1929-1939) виходив за редакцією М. Голубця і Р. Голяна (відповідальним редактором був Г. Еліяшевський). Тут була цікава літературна частина, де друкувалися молоді письменники, але все ж за типом це було родинне видання, що дуже добре доповнювало загальну структуру західноукраїнської преси.

Цікавим явищем міжвоєнної доби (йдеться, власне, про 30-і роки) було виникнення літературних (або літературно-мистецьких) гуртків, що не афішували своїх партійних симпатій і поглядів. Такою була «Дванадцятка», до якої теж входили молоді львівські письменники. Ними опікувався спочатку М. Голубець, а згодом М. Рудницький. Група не мала якогось помітного впливу на літературний процес. Це було, радше божемне товариство, щоправда, в цілком «нормальних», пристойних рамках.

Ще один факт літературно-мистецького життя – група молодих художників «РУБ», учнів О. Новаківського (С. Луцик, А. Малюца, І. Нижник, Р. Чорній, Г. Смольський, В. Гаврилюк, В. Ласовський). Якщо кількох перших можна вважати імпресіоністами, то двоє останніх відзначалися модерністськими пошуками. Проте найважливіше у діяльності цієї групи було те, що в ній брав участь молодий поет надзвичайної сили таланту – Б.-І. Антонич. Групу було створено 1932 року, а наступного року вона видала альманах «Карби». Редакція прагнула сформувати новий зміст мистецтва. Із вступної (програмної) статті: «Цим змістом буде здоровий світогляд окциденту й її знаменні елементи національної духової структури, що свідчать про нашу расову й культурну окремішність» (вип. 1 за 1933 р.) Редагував альманах головним чином Б.-І. Антонич. Йому ж належить стаття «Національне мистецтво» (Спроба ідеалістичної системи мистецтва). Б.-І. Антонич вважав методологічною засадою мистецтва мистецький ідеалізм, що зумовлений природою мистецтва, є єдиною системою, яку можна оперти на науковій дефініції мистецтва і в логічний спосіб вивести з неї. Увагу привертають роздуми Б.-І. Антонича про національний характер мистецтва. Вони й сьогодні актуальні. На його думку, народна тематика не творила у мистецтві національний характер; національним мистецтвом буде за умови, що «митець признає свою приналежність до даної нації та відчує співзвучність своєї психіки із збірною психікою свого народу. Якщо це відчуження справді шире, воно напевне знайде вислів – навіть мимохоть – у творах митця» [1, с. 3]. Як далеко це від майстрів шароварщини!

На жаль, «Карби» не вдалося перетворити на періодичне видання, але 1 січня 1934 року вийшло перше число двотижневика «Назустріч». Видавав часопис О. Боднарівич. До складу редакційної колегії входили Б.-І. Антонич, С. Гординський, М. Рудницький, В. Сімович. Двотижневик був одним із кращих видань цього типу,

в якому органічно поєднувалося відображення різних пластів і граней літературного процесу: проблемні статті і хроніка, поезія, проза і критика, твори українських літераторів і перекладна література. Із поетів на сторінках двотижневика найчастіше друкувалися Б.-І. Антонич, Ю. Косач, С. Гординський, інші лише починали свій творчий шлях. Відкриттям була поезія Б.-І. Антонича, потужний талант якого поєднував несподіване поетичне сприймання життя, пластичність цього сприймання, і філософську глибину, і національну самобутність, і глибину емоцій і думок. Літературно-критичний доробок двотижневика – це публікації М. Рудницького. У двотижневика розкрився і багатогранний талант С. Гординського, поета і критика, художника і графіка. Те, що він очолив видання у 1938 р., випадковістю не було. Проза двотижневика – це новели В. Софроніва-Левицького, Ірини Вільде, М. Рудницького. Було багато перекладів із зарубіжної літератури, особливо європейської. Ще й сьогодні увагу привертають літературно-критичні публікації, оскільки саме там автори висловлювали свої думки з приводу функціональних проблем творчості – цікаве інтерв'ю з Б.-І. Антоничем «Як розуміти поезію»), статті С. Гординського («Розмова про минулорічну літературу»), «Чотири реторти лірики», «Поет другої генерації», «Наше село й література») і його виступ «Становище поета. Слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1935 року», М. Рудницького («Безсюжетщина», «21 книжка за 12 місяців»), Ю. Косача («До проблеми історичної повісті», «Документ чи література?»), публікації про О. Архипенка, О. Новаківського та інших митців.

Ці й інші публікації сучасному читачеві практично не відомі й не доступні, а актуальності вони не втратили. Ось деякі твердження Б.-І. Антонича, висловлені в інтерв'ю «Як розуміти поезію»: «Зрозумілість поезії, як узагалі зрозумілість літературних і мистецьких творів, річ умовна і суб'єктивна... Зрозуміти мистецький твір це ще не все, це навіть не найважливіша річ. Механізм діяння мистецтва куди складніший. Саме зрозуміння, це тільки допоміжний ступінь, допоміжний засіб до властивого прийняття мистецького твору. Засіб потрібний і важний, але не конечний»; «Мистецтво може діяти на розвиток розуму й вимагає для свого повного сприйняття деяких розумових умовин, але не менш звертається в своїй основі до емоційних сторінок душі. Правда, годі механічно відділювати від себе, як окремі світи, розум, почування й волю»; «Хоч у літературному чи мистецькому творі всього не розуміємо, проте можемо цей твір відчутти, піддатися його сугестії і сприйняти й оцінити його загальну вартість, признати йому високий рівень чи навіть геніальність, признати його високомистецьким або навіть архітвором»; «Коли мистецтво виконує якусь національну, суспільну чи виховну функцію, то виконує її вдаряючи очевидно передусім у струну емоції, своїм релігійним патосом».

І сьогодні вартими уваги є студії про Т. Шевченка, А. Свидницького, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Франка, М. Хвильового, В. Підмогильного. Треба віддати належне М. Рудницькому – він повернув із забуття «Молоду Музу».

«Назустріч» посідає важливе місце в історії як української преси, так і літературного процесу. Його провідні автори, не зв'язані партійною приналежністю чи ідеологічними догмами, утверджували ідею справжнього мистецтва, яке розвивається за своїми внутрішніми законами, захищали ідею свободи творчості, але й не відгороджувалися від суспільних проблем, утверджували національне в мистецтві, орієнтувалися на вершинні здобутки світової літератури.

Що важливо – двотижневик був добре ілюстрованим (фотографії, шаржі, репродукції картин і скульптур; до речі, тут був фотознімок відомої скульптури О. Архипенка «Ma.Meditation», яку він подарував Національному музеєві у Львові – її було знищено разом із творами інших українських митців уже за радянської влади 1952 року). Часопис порушував проблеми практично усіх видів мистецтва, а ця література, театр, малярство, скульптура, музика. Одним із перших часопис звернув увагу на кіномистецтво (1934 року появилася «фільмова» сторінка, згодом сторінка «У світі десятої музи» і «Фільмовий світ»). Те саме стосується і фотомистецтва. Впадає в око і жанрова палітра часопису: статті, огляди, інтерв'ю, репортажі. Звинувачення представників націоналістичної течії в тому, що «Назустріч» – цитадель ворогів українського мистецтва і української духовності, безпідставні і несправедливі...

*(Закінчення у наступному числі
«Вісника Львівського університету. Серія журналістика»).*

REFERENCES

1. Антонич Б.-І. Національне мистецтво (Спроба ідеалістичної системи мистецтва) / Б.-І. Антонич // Карби. 1933. Ч. 1. С. 2-6.
2. Антонич Б.-І. Як розуміти поезію / Б.-І. Антонич // Назустріч. 1935. Ч. 15. С. 2, 5.
3. Бобинський В. Гість із ночі. К., 1990. 623 с.
4. Донцов Д. Дві літератури нашої доби / Д. Донцов. Львів, 1991. 296 с.
5. Заїкин В. Проблеми української літературної критики й естетики в ліберальнім освітленні / В. Заїкин // Дзвони. 1932. Ч. 10. С. 669-674.
6. Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / Микола Ільницький. Львів, 1995. 318 с.
7. Ільницький М. М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20-30-х років / М. М. Ільницький. К.: Товариство «Знання» України, 1992. 48 с.; Ільницький Микола. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / Микола Ільницький. Львів, 1995. 318 с.; Ільницький М. Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. ХХ ст. Львів: ВНТЛ, 1998. 148 с.
8. Коструба Т. Огляд української літератури в 1918-1938 рр. / Т. Коструба // Життя і слово. 1948. С. 115-126.
9. Маланюк Є. Д. Книга спостережень / Маланюк Євген. Торонто: Накл. Вид-ва «Гомін України», 1966. Т. 2. 478 с.
10. Меріям [Лужницький Г.]. Нарис сучасної галицької поезії / Меріям [Г. Лужницький] // Літературно-науковий вістник. 1925. Ч. 9. С. 6 (с. 70-79).
11. Наші цілі // ЛНВ. 1922. Ч. 1. С. 1-5.
12. Нигрицький Л. [Лужницький Г.]. Епілепсія умів / Л. Нигрицький [Г. Лужницький] // Поступ. 1923. Ч. 9. С. 242 (с. 241-243).
13. Романенчук Б. Західноукраїнська література між двома війнами / Б. Романенчук // Записки НТШ. Львів; Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1996. Т. 212. С. 232-255.
14. Шиян В. Шляхи нашого дрес-бенду / В. Шиян // Літературні вісти. 1927. Ч. 3-4. С. 9-10.

PRESS OF UKRAINIAN LITERARY DIRECTIONS AND GROUPS IN EASTERN GALICIA (20–30TH YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY)

Stepan Kost'

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chupryny Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine*

e-mail: skost_@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6566-5503>

The activity of the press of literary directions and groups of 20-30th years of the 20th century is analyzed. In particular, the author singles out such literary directions in the literary process of Eastern Galicia during the interwar period: nationalist, Catholic, modernist and Sovietophilic. According to the author, the Sovietophilic direction was not an organic element of the Ukrainian literary process. The literary life of Eastern Galicia was more varied than before the First World War. In the author's opinion, the reasons for this were both internal laws of the development of the literary process, as well as new social and spiritual-aesthetic conditions. *Mytusa* (1922) was the first literary group which published the magazine with the same name, but it did not make a significant influence on the literary life. In 1922 the *Literaturno-Naukovyi Vistnyk* (Literary and Scientific Bulletin) was edited by D. Dontsov. Around this magazine (afterward, the *Vistnyk* (Bulletin)), writers who were loyal to nationalist ideology united. These were such well-known writers as E. Malanyuk, Oleh Olzhych, Yurii Klen, Olena Teliha, Y. Lypa, L. Mosendz. The author proves that the ideological and conceptual foundations of this group were substantiated by D. Dontsov. Another literary association was *Intelektualnyi blok molodoji vseukrajins'koi generaciji* (Intellectual Block of the Young All-Ukrainian Generation). Its leader was J. Tsurkovsky, and its organ was *Literaturni Visty* (Literary News). The group was also not influential. M. Rudnytsky was one of the initiators of the creation of an ideologically unbiased art – a «liberal» direction. Members of this group published the magazine *Nazustrich* (Towards), they were guided by European literature, preached analyticity and ideological indifference, denied the pragmatic understanding of literature, and affirmed the idea of freedom of the writer. The article clarifies the position of the literary direction, whose writers were guided by religious principles in creativity. This direction was represented by the journals *Progress* (1921–1927, 1927–1931) and *Dzvony* (Bells) (1931–1939). The most famous writers of this direction are G. Kostelnyk, O. Moh, G. Luzhnytsky, V. Melnyk, P. Isayiv, although it is possible to read oeuvres by other writers whose worldview was different from the program of the magazine *Dzvony*.

The role of the Sovietophilic periodicals – *Vikna* (Windows) (1927–1933), *Almanakh Livoho Mystectva* (Almanac of the Left Art) (1931), *Novi Shliahy* (New Ways) (1929–1933), *Krytyka* (Critics) (1933) – is clarified. The author does not consider these periodicals as Ukrainian because they were sponsored by Moscow and propagated ideas and concepts which were hostile to the Ukrainian national idea.

Key words: the history of the Ukrainian press, the history of the Ukrainian literature, Eastern Galicia, 20–30th of the twentieth century.